

Declinul jumătății vestice a Imperiului Roman într-un deșert cultural haotic, din sec. V până în sec. VIII, a fost însoțit, în partea estică a Imperiului, de ceea ce s-a numit ascensiunea monarhiei elenistice, cu centrul, bineînțeles, la Constantinopol, Noua Romă. Este important de amintit că, în societatea Imperiului Roman de Răsărit (și - până la perioada carolingiană - și în societatea Imperiului Roman de Apus), regnum a fost gândit în termenii unui relații de cooperare cu sacerdotium, adică Biserica și patriarhul ei.[i]

Evoluția ceremoniei de încoronare, care a devenit din ce în ce mai centrată pe baza eclezială a puterii regale, deși păstra consimțământul popular prin aclamare, a fost interpretată greșit de cercetătorii apuseni, ca o dovadă a „cezaropapismului” sau ca un persistent element „secular” în concepția bizantină a imperiului[ii]. Cercetătoarea Janet L. Nelson explică limpede diferențele profunde dintre concepția asupra imperiului, între viziunea Imperiului Roman Răsăritean și viziunea apuseană în faza sa târzie:

„Bineînțeles că ierarhia clericală a existat, ca o instituție specială, atât în Răsărit, cât și în Apus. Dar în Bizanț nu a produs vreo teorie hierocratică, nu a susținut nicio pretenție de monopolizare a participării active în Biserică – care, într-un sens sociologic, să se suprapună peste comunitatea credincioșilor creștini. Se credea că voința divină acționează direct prin toți membrii acestei comunități. Astfel, teoreticienii secolului al VI-lea se concentrau nu pe încoronare...ci pe alegere și încuviințare, ca elemente cruciale în inaugurarea imperială. Iar în alegere și în încuviințare, oficialii de rang, senatorii și poporul...sunt cu toții implicați în exprimarea alegerii divine și tocmai coincidența lor este cea care generează o succesiune legitimă (ennomos anarresis). Într-o astfel de cosmologie inclusivă, patriarhul își ocupa locul său fără fricțiuni, alături de alte canale de comunicare divină.[iii]”

În această concepție a împăratului ca împlinind o funcție divină, alături de alți oficiali ai „Bisericii” și de „popor”, nu există niciun sistem de „checks and balances” încărcat de tensiune coercitivă, ca în „democrațiile” moderne, nici nu există vreo concepție despre un domnitor autocratic secular, care mediază literal între Dumnezeu și Lege, cum s-a întâmplat mai târziu în Occidentul medieval.[iv] În loc de acestea, există o simfonie între împărat, Biserică și popor, o armonizare a țelului bazată pe ortodoxia fiecărui individ, aflat în interiorul fiecărei sfere tangențiale. Puritatea ortodoxiei calcedoniene reprezenta baza oricărei politici, arte și înțelepciuni în Imperiul Roman de Răsărit, pentru că puritatea credinței susținea îndeplinirea corectă a fiecărei funcții harismatice, de la cel mai de jos țăran, până la însuși împăratul. Unii vor fi tentați să respingă această idee a simfoniei bizantine drept un concept excesiv de idealist, care nu a apucat să existe vreodată în realitate. Totuși, la fel cum ideea de piață liberă capitalistă (sau piață liberă pre-capitalistă) se bazează, în mare măsură, pe negații – cum ar fi absența planificării centralizate, etc. – care nu sunt absolute, ci mai degrabă indicații ale aspirației și scopului, la fel și simfonia ortodoxă constă în principii apofatice, care trimit către funcțiile corelate ale împăratului, Bisericii și poporului, fără o definiție catafatică, pozitivă și, prin urmare, legalistă a vectorilor absoluți ai puterii. [v]

Datorită fundației puse în apofatismul ortodox, romanii din Răsărit au refuzat să plaseze autoritatea ultimă în vreo instituție externă per se, chiar și aceea a unui Sinod Ecumenic. Din acest motiv, apusenii, care cunosc doar catafaticul în politică și credință și care, din acest motiv, pot indica structuri absolute, ordonate ale puterii, pe care greșit le echivalează cu buna ordine sau cu „guvernarea rațională”, nu văd altceva decât confuzie și dezordine în societatea Imperiului Roman de Răsărit, care refuză să accepte multiplele varietăți de opresiune feudală care s-au dezvoltat în Apus (vezi de pildă și textul [Părintelui Andrew Philips](#) publicat pe [karamazov.ro](#)), urmărind, în schimb, politeia originală a elenismului creștin.

În această viziune ortodoxă a politicii, societatea este ca o adunare împreună a oamenilor lui Dumnezeu, o „lucrare a poporului” (leitourgeia) comună și ascetică, care nu acceptă nicio autoritate finală, cu excepția celei ancorate în comuniunea cu Dumnezeu. Inutil de precizat, comuniunea divino-umană a societății Imperiului Roman de Răsărit este în antiteză cu cea așa-zisilor principii divini din Apus, deificați prin ungerea cu Sfântul Mir necreat și/sau prin simplul fapt că au sânge albastru franc prin vene.[vi] Societatea ortodoxă mai degrabă își pune încrederea în theosis, participarea la energiile necreate ale Sfintei Treimi, realizată de profeți, apostoli și sfinți, dintre care unii au fost împărați, țărani, soldați și patriarhi.

În versiunea catafatică a civilizației vestice sau france, regii sfinți și episcopii imperiali – fiecare întronat pe versanții unei opoziții dialectice ale unei puteri binare, instituite divin – s-au aflat în conflict în celebra problemă a investiturii. [vii] Anticipăm pentru o clipă, dar să nu uităm că răpirea și schilodirea de către Filip cel Frumos a Papei Bonifaciu al VIII-lea prin intermediul lui William de Nogaret reprezintă ultima scenă jalnică din această dramă a investiturii. [viii] Nu a existat niciun echivalent al acestui trist spectacol și nici nu avea cum să aibă loc așa ceva în Răsărit, pentru că nu a existat o civilizație francă (feudalism) în Est, până când hrăpăreții cruciați franci nu au adus-o acolo, în secolul XIII, producând un dezastru de nedescris

În rândul romanilor ortodocși, pe care au încercat să-i înrobească.

[ix] Inutil de precizat, dar, peste tot și oricând francii au fost expulzați a fost, în același timp, o eradicare simultană a instituțiilor feudale și a legii feudale.

Note

---

[i] N.H. Baynes, "Eusebius and the Christian Empire," *Annaire del'institutdephilology et d'histoire orientales* 2 (1933-1934): 13-18.

[ii] Pentru o respingere a ideii de proveniență apuseană legată de un „cezaropapism” în Imperiul Roman de Răsărit, vezi Deno J. Geanakoplos, „Church and State in the Byzantine Empire: A Reconsideration of the Problem of Caesaropapism,” in *Byzantine East and Latin West: Two Worlds of Christendom in Middle Ages and Renaissance: Studies in Ecclesiastical and Cultural History* (New York: Barnes and Noble, 1966), 55-83. Vezi de asemenea și bibliografia lui Geanakoplos despre „cezaropapism”, *ibid.*, 195-196. Despre ficțiunea istoriografică a unui Imperiu Roman de Răsărit secular vezi comentariile și citatele din Janet L. Nelson, „National Synods, Kingship as Office, and Royal Anointing: An Early Medieval Syndrome,” in *Politics and Ritual in Early Medieval Europe* (London and Ronceverte: Hambledon Press, 1986), 239-281. Publicată inițial în *Studies in Church History* 13 (1976): 97-119.

[iii] Nelson, „Politics and Ritual,” 267-268. Tot în cadrul aceluiași articol pătrunzător, Nelson merge mai departe cu sublinierea diferențelor legate de conceptul de imperium în Răsărit și Apus: „În timp ce un rege occidental îngenunchea în timpul ceremoniei de înscăunare, un împărat bizantin rămânea în picioare în timp ce era aclamat și încoronat. Astfel, încoronarea, spre deosebire de ungerea apuseană, nu producea nicio renaștere simbolică, nu era dinamică: era o reprezentare statică a unui fapt preexistent, o icoană articulată. (-) Din acest motiv apărea exercițiul tuturor funcțiilor guvernamentale de către un „nou” împărat în intervalul dintre anagoreusis și încoronare. Tot de aici aș sugera că vine și absența, în Bizanț, a ceva echivalent jurământului de încoronare apusean. (-) Ritualul bizantin de inaugurare nu a fost niciodată conceput și controlat exclusiv de clerici. Detaliile sale erau revizuite chiar de împărați, „în oricare fel considera fiecare necesar”, conform lui Constantin Porfirogenetul (271-272).” Spre deosebire

de Regnum Francorum, care era încărcat de conflicte datorate divizunii economice/rasiale dintre franci (nobili liberi) și șerbi (iobagi non franci, lipsiți de libertate) în Imperiul Roman de Răsărit întreaga societate de persoane era văzută ca fiind miruită, nu doar clerul înalt și regele, cum se întâmpla în civilizația francă: „Dimpotrivă, în Răsărit, miruiții, romanii creștini, formau o singură comunitate, înăuntrul căreia accentul cădea nu pe granițe, ci pe comunicații. Specifice societății bizantine erau ritualurile cu participare în masă: procesiunile împăratului sau ale moaștelor sau ale icoanelor prin marile orașe, aclamațiile în limba vernaculară a mulțimilor în hipodromuri și marile biserici, pregătirea elaborată a mirului de către patriarh „înaintea întregului popor”. „Toate sunt curate pentru cei curați” (276)”

[iv] Pentru rege ca mediator între Dumnezeu și Lege vezi Kantorowicz, „King’s Two Bodies”, 87-192.

[v] Părintele John Meyendorff, în a sa „Imperial Unity and Christian Divisions” (Crestwood, NY: St. Vladimir’s Orthodox Seminary Press, 1989), oferă o prezentare și o analiză mai mult decât detaliată a conceptului ortodox de „simfonie”: În viziunea lui Iustinian, problema nu era – cum este pentru noi – de a defini relațiile dintre „Biserică și Stat”, ca două structuri sociale distincte. Pentru Iustinian, în termeni de extensie geografică, scopuri generale și apartenență, cele două coincideau. Voința lui Dumnezeu a fost de a uni „pământul locuit”... sub Sine, ca Mântuitor și Creator. Împăratul romano-creștin a fost însărcinat cu această sarcină și, în sensul acesta, el realiza pe pământ preoția lui Hristos însuși. Biserica, totuși, trebuia să realizeze sacramental implicațiile credinței creștine. Oamenii lui Dumnezeu urmau să fie conduși de două ierarhii distincte: una responsabilă pentru ordinea externă, bunăstare, siguranță și administrare, și cealaltă conducându-i pe oamenii lui Dumnezeu la anticiparea sacramentală a Împărăției lui Dumnezeu. Competențele lor erau, așadar, distincte, dar inseparabile. Activitățile și responsabilitățile lor practice se suprapuneau în mod necesar. Episcopii prezidau asupra împărtășirii și învățau credința, însă doar împăratul le putea oferi șansa de a sta împreună, de a se bucura de suficientă „ordine bună” pentru a-și putea exercita cum trebuie funcția...

Cel mai cunoscut text al lui Iustinian în această privință este Novella 6, o „nouă” lege, care să fie adăugată la Cod... În preambulul Novelei, împăratul definește un principiu ideologic formal: „Două mari daruri s-au dat oamenilor prin harul divin: preoția și... autoritatea statului (Basileia). Preoția poartă de grijă de cele duhovnicești, iar cealaltă îngrijește de cele pământești; amândouă, având aceeași origine, sunt podoabele vieții omenești. Din acest motiv, nimic nu ar trebuie să constituie o preocupare mai mare pentru împărați decât demnitatea preoților, deoarece pentru bunăstarea lor (imperială) ei se roagă statornic lui Dumnezeu. Pentru că dacă preoții sunt curați în orice privință și au acces la Dumnezeu, iar dacă împărații administrează drept și judicios statul aflat în grija lor, va rezulta armonia generală (symphonia tis agathe) și tot ceea ce este bun se va răsfrânge asupra rasei umane.”

Ceea ce Iustinian în mod evident nu putea –sau nu dorea – să definească era cum se va realiza armonia sau „simfonia” între realitatea eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu, exprimată în Biserică și în tainele sale, pe de o parte, și, pe de altă parte, astfel de „afaceri umane”, inevitabile în orice societate, cum ar fi violența, războiul, nedreptatea socială, etc., pe care statul prin sine însuși nu este nici capabil, nici dornic să le evite. Din acest motiv, preambulul la A Șasea Novella nu descrie altceva decât o aspirație (208-210. citat în Farrell, Outline, secțiunea intitulată „God, History, and Dialectic: Explorations of the Philosophical and Theological Foundations of the Two Europes,”v-vi).

[vi] Pentru originea Sfântului Potir franc și a mirului său, vezi Sergio Bertelli, „The King’s Body: Sacred Rituals of Power in Medieval and Early Modern Europe”, trans. R. Burr Litchfield (University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 2001 [1990]), 25-26. Regii franci credeau că ei și doar ei singuri pot fi tratați drept „cei mai creștini regi”, pe baza accesului lor exclusiv la mirul din potir. Pentru o descriere completă a ideii de „cel mai creștin rege”, care analizează, în general, religia regalității franceze, vezi Jean de Pange, „LeRoi Tres Chretien” (Paris: Librairie Artheme Fayard, 1949).

[vii] Despre investitură, vezi U.R. Blumenthal, „The Investiture Controversy: Church and Monarchy from the Ninth to the Twelfth Century” (Philadelphia, 1988).

[viii] Pentru o descriere narativă a răpirii Papei Bonifaciu VIII la Agnani de către Nogaret vezi T.S.R. Boase, „Boniface VIII” (London: Constable and Co., 1933), 344-351.

[ix] Pentru o analiză a feudalismului franc și a încercării de a-l impune în Imperiul Roman de Răsărit, vezi Ernst H. Kantorowicz, „‘Feudalism’ in the Byzantine Empire,” în Feudalism in History, ed. Rushton Coulborn (Hamden, CT: Archon Books, 1965), 151-166. On the Fourth Crusade of 1204 see Papadakis and Meyendorff, 199-238.

Traducere din engleză de la

<https://thoughtsintrusive.wordpress.com/2013/04/02/political-theology-east-west/>

Teologie politică în Est și în Vest

Scris de James Kelley
Luni, 25 Iunie 2018 09:14
